

Inhoudsopgave

Voorwoord	7	Vuurwerk	38
		Filigraan en andere ambachten	38
		De Maltese keuken	39
		Buitenactiviteiten in Malta	41
ACHTERGRONDEN	9	Duiken	41
Geografie	9	Snorkelen	43
Fossielrijke kalkbodems	12	Stranden en zwemmen	43
Klimaat en weer	14	Wandelen	45
Natuur en landschap	16	Fietsen	47
Vegetatie	16	Andere outdoorsporten	47
Reptielen	17	Waterexcursies	47
Vogels	17	Sightseeing vanuit de lucht	48
Geschiedenis	19		
Prehistorie	19		
Feniciërs, Carthagers en Romeinen	20	PRAKTISCHE INFORMATIE	49
Byzantijnen en Arabieren	20	Accommodatie	49
Normandiërs en Europese adellijke en vorstelijke families	21	Alarmnummers	50
Orde van Malta of de Orde van Sint Jan	21	Ambassade	50
Ruzie met de Ottomaanse Turken	21	Boeken, websites en apps	50
Bloeiperiode onder de Maltezer ridders	22	Douane	51
De Engelsen verjagen de Fransen	23	Elektriciteit	51
Hoe zit het nu met de Maltezer ridders?	23	Financiële zaken	51
Britse Kroonkolonie	24	Gezondheid	52
Malta tijdens de beide wereldoorlogen	24	Gidsen	52
De relatie met Italië	25	Huisdieren	53
Ontwikkelingen na de Tweede Wereldoorlog	25	Kaarten	53
Economie, kunst en cultuur	27	Kleding	53
Kleinste economie	27	Kraanwater	54
Malta wijnland?	28	Maaltijden	54
Conservatief of toch niet?	29	Mindervaliden	54
Taal	31	Openingstijden	54
Beeldende kunst en architectuur	31	Reisdocumenten	55
Werelderfgoedlijst	34	Reis seizoen	55
Malta filmdecor	35	Reizen naar Malta	56
Fanfares in Malta (band clubs)	35	Reizen in Malta	56
Festivals en feesten	36	Religie	58
		Souvenirs	59
		Taal	59
		Toeristische informatie	59
		Verkeer	60
		Veiligheid	61

Inhoudsopgave

BEZIENSWAARDIGHEDEN	63	De Marsamxett Harbour-zijde	94
Ten noorden en westen van Marsamxett Harbour	63	Hoofdstedelijke vestingwerken	96
Sliema	63	Winkelen in Valletta	97
Het waterfront	63	Floriana	98
Tigné Point	67	De centrale as	98
Bezienswaardigheden	67	Andere bezienswaardigheden	98
Gżira	67	The Three Cities	100
Msida en Ta'Xbiex	68	Birgu (Vittoriosa)	102
San Ġwann	68	Bormla (Cospicua)	108
St. Julians	69	Senglea (L-Isla)	110
Paceville	70	Kalkara	111
Birkirkara	71	Xgħajra	111
		Żabbar	112
		Tarxien Tempels	112
Rondom Grand Harbour	73	Santa Lucija	113
Valletta	73	Paola	114
Sfeer en beeld	77	Ħal Saflieni Hypogeum	114
Republic Street	77	De enige moskee van Malta	114
Parlementsgebouw	80	Kordin Tempels	115
Royal Opera House Ruins Theatre	80	Marsa	116
Archeologisch Museum	80	Santa Venera	116
Great Siege Square	81	Qormi	116
St. John's Co-Cathedral	81	Zuidoost-Malta	117
Republic Square (Misraħ Repubblika)	82	Żonqor	117
St. George's Square (Misraħ San Ġorġ)	82	Marsaskala (Wied il-Għajn, Marsascalea, M'Skala)	117
Casa Rocca Piccola	84	Torens tegen schorem uit zee	117
Fort St. Elmo	85	St. Thomas Bay	119
Castille Square (Castille Place, Misraħ Kastilja)	87	Żejtun	120
Merchant's Street / Triq Il-Merkanti	88	Għaxaq	120
Kerken Our Lady of Victory, St. Catherine en andere godshuizen	88	Ġudja	120
St. Paul's Street (Triq San Pawl)	89	Marsaxlokk	121
St. Ursula Street (Triq Sant Ursula)	89	Delimara	123
De Grand Harbour-zijde (zuid-oostelijk deel)	90	Tas-Silġ	124
De Grand Harbour-zijde (noord-oostelijk deel)	92	Fort San Lucian	124
Old Bakery Street (Triq L-Ifran)	94	Għar Dalam	124
Straight Street (Triq id-Dejqa)	94	Birżebbuġa	125
		Borġ in-Nadur	126
		Ħal-Far	126

Inhoudsopgave

Zuidwest-Malta	127	Herenhuizen en kloosters	161
Ħal-Luqa	127	Baħrija	162
Malta International Airport	127	Mtarfa	163
Kirkop	127	Ta' Qali	164
Żurrieq	130	Attard	165
Wied iż-Żurrieq en de Blue Grotto	132	Mosta	166
Filfla	133	Naxxar	168
Mqabba	133	Għargħur	170
Qrendi	133	Pembroke	170
Ħaġar Qim	134		
Mnajdra	135	Noord-Malta	171
Żebbuġ	136	Victoria Lines	171
Siġġiewi	137	Mġarr (niet te verwisselen met Mġarr op Gozo)	174
Buiten Siġġiewi	137	De tempels van Mġarr	174
Dingli Cliffs	139	De vier baaien	175
Buskett Gardens	142	Burmarrad	177
Dingli	143	Baħar iċ-Ċaġħaq	177
		Salina Bay	177
Midden-Malta	145	Qawra	178
Mdina		Buġibba	179
Mdina-kathedraal (St. Pauls' Cathedral)	148	St. Paul's Bay	180
De kerk van de Karmelieter Priorij (Carmelite Priory)	149	Xemxija	180
Andere religieuze gebouwen	152	Manikata	181
Main Gate	152	Il-Majjistral Nature and History Park	181
Fortificatie van Mdina	153	Mellieħa	182
Palazzo Vilhena	153	Selmun Palace	183
Palazzo de Piro	154	Militaire bouwwerken in en om Mellieħa	184
Palazzo Falson (Norman House)	154	Mellieħa Beach (Għadira Beach)	
Overige paleizen	154	Popeye Village in Anchor Bay	185
Overige bezienswaardigheden	156	Għadira Nature Reserve	185
Rabat	156	Marfa schiereiland	186
De grot van de apostel Paulus	156		
Wignacourt Museum	157	Comino	189
Catacomben van de apostel Paulus	159	In het teken van de Maagd Maria	189
St. Agatha's ondergrondse en bovengrondse complex	159	Wandelen, zonnen, zwemmen	190
Domus Romana	160	Gozo	193
Santo Spirito Hospital (National Archives of Malta)	161	De grootste ramp die Gozo trof 'Onafhankelijk eiland'	196

Gehecht aan het dorpsleven	197	OPGENOMEN KAARTEN	
Victoria (Rabat)	198	Malta en Gozo, ligging	8
Gezellig stadje	198	Malta en Gozo, overzichtskaart	10-11
Cittadella	199	Ten noorden en westen van	
Het domein en de kathedraal	203	Marsamxett Harbour	64-65
De oude gevangenis (Old Prison)	204	Rondom Grand Harbour	74-75
Musea in de Cittadella	204	Valletta	78-79
Verdere versterkingen	204	The Three Cities	101
Mġarr	206	Zuidoost-Malta	118
Għajnsielem	207	Zuidwest-Malta	128-129
Xewkija	207	Midden-Malta	146-147
Mġarr ix-Xini	208	Mdina/Rabat	150-151
Ta' Ċenċ	208	Noord-Malta	172-173
Sannat	208	Comino	190
Fontana	208	Gozo	194-195
Xlendi	209	Victoria (Rabat)	200-201
Kerċem	209		
Wardija Point (Il-Ponta tal-Wardija)	211		
Dwejra Bay	211		
San Lawrenz	213		
Għarb	213		
Het heiligdom Ta' Pinu	214		
Għasri	215		
Żebbuġ	216		
Marsalforn	217		
Xagħra	219		
Ggantija Tempels	220		
Rambla Bay en Calypso's Cave	221		
Nadur	222		
Qala	223		

kerkklokken in een stevig rooms-katholiek bolwerk is dat onvermijdbaar. In sommige steden, zoals Victoria (Gozo), roepen de kerkklokken al ruim voor 7.00 uur 's ochtends op voor de vroegmis. Ook zijn verschillende klankpatronen te horen en vaak gebeurt het luiden nog gewoon met de hand en het klokkentouw.

Op Malta staat één moskee, de Mariam Al-Batool Mosque in Paola. De moskee is

geopend in 1982, de Libische leider Muammar Khadafi legde de eerste steen. Er leven waarschijnlijk enkele tienduizenden moslims in Malta, waaronder Libische, Syrische en Somalische vluchtelingen. De laatste jaren zijn veel islamitische vluchtelingen in Malta terechtgekomen na hun vlucht, al dan niet om economisch redenen, afkomstig uit Libië of elders vanaf de Noord-Afrikaanse kust.

MALTESE VLAG

De vlag van Malta is opgenomen in de grondwet: twee vlakken, links wit, rechts rood. In de linkerbovenhoek in het witte vlak staat het George Cross met een rode omlijning. De Britse koning George VI kende het kruis toe aan Malta vanwege de heroïsche houding van de Maltezers tijdens de Tweede Wereldoorlog. Volgens een verhaal, dat vermoedelijk verzonnen is in de 19e eeuw, zouden de kleuren wit en rood door de Normandische graaf Rogier I zijn geschonken aan de eilanden na de verdrijving van de Arabieren van Sicilië en Malta aan het einde van de 11e eeuw. De ridders van de Orde van Sint Jan, die eeuwenlang over Malta heersten, gebruikten een wit kruis tegen een rode achtergrond.

TAAL

Het Maltees (Lingwa Maltija) is een Semitische taal, die gesproken wordt door iets meer dan 400.000 mensen. De taal is verwant aan het Arabisch en Hebreeuws. Sommigen denken dat het Maltees afstamt van de taal van de Feniciërs, maar daarvoor is geen hard bewijs. Anderen vergelijken de taal met de talen van de Maghreb-landen in Noord-Afrika. Het Maltees maakt gebruik van het Latijnse alfabet. De taal ontwikkelde zich aanvankelijk als een vorm van het Siciliaans-Arabische dialect, maar sinds de Arabieren van Malta zijn verdreven (na de 11e eeuw), viel de voedingsbron van Arabische taalvernieuwing langzaam stil. Hoewel de grammatica en zinsbouw deels nog Arabisch zijn, is het merendeel van het vocabulaire Italiaans, Siciliaans en Engels, wat blijkt uit nogal wat leenwoorden. Het Italiaans was zelfs tot in de jaren dertig van de vorige eeuw een officiële taal in Malta. Het Maltees is erkend door de Europese Unie als een officiële taal binnen de Unie. Maltees en Engels zijn de officiële talen van Malta.

De harde keelklank, enkele letters die we niet in het Nederlands kennen (bijvoorbeeld ġ, għ, ħ, ż, ċ) en een andere uitspraak van verschillende letters (zoals het inslikken of niet uitspreken van de q en għ) vallen de reiziger in Malta meteen op.

Meer informatie: www.kunsilltalmalti.gov.mt
Maltees woordenboek: www.maltesedictionary.org.mt

BEELDENDE KUNST EN ARCHITECTUUR

In cultuur geïnteresseerde toeristen die Malta bezoeken, zullen vooral twee in het oog lopende zaken opmerken: het culturele aanbod uit de prehistorische periode en de barokke kunst en architectuur.

Prehistorie

De eerste mensen bereikten Malta omstreeks 5400 voor Chr., vermoedelijk met boten vanaf Sicilië. Dat was in de vroege steentijd. Ze woonden aanvankelijk in grotten en bouwden later tempels. Deze grotten- en tempelperiode duurde van ongeveer 5400 voor Chr. tot 2500 voor Chr. Verschillende tempelresten overleefden de geschiedenis. De meest bekende zijn Ġgantija op Gozo en Haġar Qin, Mnajdra, Tarxien, Ta'Ħagrāt en Skorba op Malta. Ħal Saflieni Hypogeum is een populaire ondergrondse tempelplek in Paola. De oudste bewoningsresten zijn gevonden in de grot Ġħar Dalam. Deze prehistorische objecten zijn ouder dan de Egyptische Giza-piramiden of de stenen van Stonehenge in Engeland.

TWEE ARCHEOLOGEN: VADER EN ICOON VAN DE MALTESE ARCHEOLOGIE

Twee archeologen hebben veel voor de Maltese archeologie betekend: Temistokle Zammit (1864-1935) en David H. Trump (1931-2016). De Maltees Zammit was de eerste directeur van het National Museum of Archeology in Valletta. Hij was eigenlijk bacterioloog en chemicus. Deze wetenschapper ontdekte de verwekker van brucellose in geitenmelk. Zammit heeft bij vrijwel alle belangrijke prehistorische tempels in Malta, waaronder Tarxien en het Hypogeum, pionierswerk en opgravingen verricht. De Universiteit van Cambridge noemde hem de 'vader van de Maltese archeologie'.

De veerboot tussen Malta en Gozo

Wie naar Comino wil varen kan gebruiken maken van de passagiersboten van Comino Ferries Co-Op (www.cominoferries.com); Ebsons Comino Ferries (www.cominoferryservice.com), Captain Morgan Cruises (www.captainmorgan.com.mt) of Hornblower Boat (www.hornblowerboat.com). Deze rederijen vertrekken vanuit verschillende locaties, zoals Valletta, Ċirkewwa, Marfa, Mellieħa, Buġibba of Mġarr (Gozo).

Tussen Valletta en Sliema en Valletta en The Three Cities varen pontjes van de rederij Marsamxetto Steam Ferry Limited/Valletta Ferry Services (www.vallettaferryservices.com). De boten vertrekken om het half uur. De eerste pont vertrekt om 7.00, de laatste om 19.00 (in de zomer tot ongeveer middernacht).

A&S Watertaxi's verzorgt rondvaarten met traditionele Maltese boten door het Grand

Harbour-gebied (www.maltesewatertaxis.com, ☎ 00 356 98129802).

Een rondvaart door de Marsamxett Harbour en de Grand Harbour is populair. Dat kan vanuit Sliema met de rederijen Captain Morgan (www.captainmorgan.com.mt), Luzzu Cruises (<https://luzzucruises.com>) e.a.

RELIGIE

Malta is een uitgesproken rooms-katholiek land. Het katholicisme is staatsgodsdienst en zit diep in het culturele DNA van het land. Malta kent vrijheid van godsdienst. Volgens de wet hebben alle mensen ongeacht hun gezindte gelijke rechten. Volgens het Maltese statistiekbureau was in 2011 91% van de bevolking katholiek. Bisschop Charles Scicluna verklaarde in 2015 tegen The Malta Independent dat het percentage Maltezers dat de kerk bezoekt is gezakt tot 40%. Wie naar Malta reist, valt de grote

aantallen kerken, heiligenbeelden, diepe devotie en religieuze uitingen op. Zie ook de paragraaf Economie, kunst en cultuur onder het hoofdstuk Achtergronden.

Wie een kerk bezoekt moet denken aan gepaste kleding: geen korte broeken of rokjes, hemdjes met blote schouders e.d.. Ook etenswaren en luidruchtigheid horen niet in een kerk thuis.

SOUVENIRS

Wie souvenirs van Malta wil meenemen, kan kiezen uit etenswaren of ambachtelijke producten. Maltese honing, nougat (met amandel of pistache), een fles wijn, zongedroogde tomaten, tomatenpuree, limocello of geitenkaas (ġbejna): de Maltese drink- en etenswaren bieden voldoende keuze. Bij ambachtelijke producten kun je denken aan filigraan, aardewerk, glaswerk, kantwerk, een deurklopper, miniaturen van boten of een historische Maltese bus. Voor kinderen kun je denken aan speelgoedridders van de Orde van Sint Jan of een T-shirt.

TAAL

Maltees en Engels zijn de officiële talen.

TOERISTISCHE INFORMATIE

Malta Tourism Authority (MTA) is onder meer verantwoordelijk voor de regulering van de toeristische sector, internationale marketing en informatievoorziening. Met andere woorden Malta aantrekkelijk maken en houden voor toeristen. De website van MTA voor professionals is www.mta.com.mt. Toeristische informatie vind je op www.malta.nl of de visitalta.app.

Bij aankomst op het internationale vliegveld vind je een toeristisch informatiebureau in de Welcomer's Lounge (Luqa, ☎ 0035623696073/4). Bij aankomst in de haven van Valletta met een passagiersschip is er een toeristische informatiebalie te vinden bij de Pinto Wharf (☎ 0035621220633).

Toeristeninformatiekantoren zijn te vinden in Valletta, Sliema, Birgu, Marsaxlokk Mдина, Mellieħa, St. Paul's Bay en Victoria (Gozo).

De ogen van Osiris als souvenir

Aan Sarria Street staat een oud rond kerkgebouw, dat zijn bestaan dankt aan het einde van de pestepidemie in 1675. Opdrachtgever van de bouw van de Sarria Church was de grootmeester, die de schilder Mattia Preti de kerk liet ontwerpen en beschilderen. De kerk is in feite ouder dan Floriana.

Het Middle Sea House aan St. Anne Street huisvest een verzekeringsmaatschappij. Het huis, gebouwd in de 18e eeuw, heeft een aardige geschiedenis. Ooit diende het als kantoor voor de klerken die de graan invoer controleerden. In de 19e eeuw woonden er legerofficieren. De Maltezers vertellen graag dat de Britse generaal Bernhard Montgomery zijn plannen voor de invasie van Sicilië hier bedacht. De Britse premier Winston Churchill en president Franklin Delano Roosevelt vergaderden hier in januari 1945. Vanuit Floriana vertrekt de veerboot naar Pozzallo op Sicilië.

Meer informatie: www.florianalocalcouncil.com.

THE THREE CITIES

De Three Cities (soms ook wel Cottonera genoemd) staat voor drie gefortificeerde stadjes aan de zuidoostzijde van de Grand Harbour: Birgu, Senglea en Bormla. Hier liggen de wortels van de Maltezers. Al in de klassieke oudheid waardeerden zeevolken,

zoals de Feniciërs, de prima ankerplaatsen in de natuurlijke inhammen van de Grand Harbour. Birgu is de oudste van de drie. Reeds in de middeleeuwen woonden hier mensen. Toen de Orde van Sint Jan in 1530 in Malta arriveerde, koos ze Birgu min of meer uit als haar uitvalsbasis en in de praktijk als hoofdstad. Nadat de Turkse aanvallers in 1565 na hun grootschalige en vergeefse inval afdropen, kozen de Maltezer ridders voor een nieuw te bouwen hoofdstad, Valletta. De Orderidders stichtten de stad in de 16e eeuw en daarna eveneens Senglea en Bormla, mede om de Grand Harbour beter te beschermen tegen mogelijke invallen van de Turken. Ze legden in de 17e en 18e eeuw de Margarita Lines aan, een serie inlandse fortificaties rondom de drie stadjes, gevolgd door een versterigde buitenring, de Cottonera Lines, die de eerste moest beschermen. The Three Cities vormen dus een brandpunt in de Maltese geschiedenis. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kregen de drie stadjes de volle laag door luchtaanvallen. Na het vertrek van de Britse vloot eind jaren zeventig raakte het haven- en stadsgebied van The Three Cities in verval. Inmiddels zijn de stadjes weer fors opgelapt.

Birgu (ook genoemd Vittoriosa) en Senglea (ook genoemd L-Isla) liggen ieder op een landtong. Ze worden verbonden door

Birgu, Senglea en Dockyard Creek

1. Fort. St. Angelo	7. St. Lawrence-kathedraal
2. Malta at War Museum	8. St. John's Cavalier
3. Malta Maritime Museum	9. Our Lady of Victories-basiliek
4. Paleis van de Inquisitie	10. Immaculate Conception-kerk
5. Il Collachio	11. Sacra Infermeria
6. Birgu waterfront	

THE THREE CITIES

Bormla (ook genoemd Cospicua) en gescheiden door Dockyard Creek. Om een idee te krijgen van de omvang: er wonen iets meer dan 10.000 mensen in The Three Cities. Een aantal waar Nederlandse dorpen trots op zouden zijn.

Birgu (Vittoriosa)

Birgu telt zo'n 3000 inwoners. Toch maakt dit stadje niet de indruk van een dorp. Het doet zijn naam eer aan. Birgu is afgeleid van het Arabische woord 'borg', dat burcht betekent. De functie van een burcht is defensief van aard. Dat nu is een van de rode draden door de geschiedenis van dit op een landtong gelegen stadje. Het schiereilandje steekt brutaal de Grand Harbour in en dat heeft voor- en nadelen in de geschiedenis gehad. Voorspoed door de strategische ligging en last van vijandige aanvallen om dezelfde redenen.

San Lorenzo-a-mare, zo heette de kerk die gebouwd werd na de verdrijving van de Ara-

bieren aan het einde van de 11e eeuw. Birgu is, met die van Mdina, de oudste parochie van Malta. Het ging om een eenvoudige kerk, gesticht door zeelieden uit Spaanse contreien en opgedragen aan een Aragonese martelaar. Op de punt van de landtong bouwden de Arabieren in de 9e eeuw een versterking, het latere Fort St. Angelo. In het fort bevindt zich een oude grot, die diende als kapel. In 1530 vestigden de ridders van de Orde van Sint Jan hun zetel in Birgu. Dat betekende dat deze plaats in de praktijk functioneerde als hoofdstad van Malta. Mdina verloor zijn status als hoofdstad. De Maltezer ridders promoveerden de San Lorenzo-a-mare tot hun kloosterkerk gedurende meer dan veertig jaar. Na het afslaan van de Turkse aanval in 1565, bekend als de Great Siege, verhuisden de Maltezer ridders zes jaar later hun standplaats naar de nieuwe hoofdstad Valletta aan de overkant van de Grand Harbour. Birgu verloor zijn eerste positie, maar ontving van de grootmeester de naam Vit-

St. Lawrence Church

toriosa. Het kreeg ook een nieuwe San Lorenzo-kerk, de huidige kapittelkerk St. Lawrence, ingewijd in 1697. Deze blikvanger van het stadje raakte gedurende de Tweede Wereldoorlog verschillende malen zwaar beschadigd. In 1951-1952 werd de kerk herbouwd. Het belangrijkste kunstwerk in de St. Lawrence Church is het grote altaarstuk van Mattia Preti: het martelaarschap van St. Lawrence.

Fort St. Angelo

Op de punt van de landtong van Birgu ligt het oude Fort Angelo. De geschiedenis van het fort gaat terug tot in de Middeleeuwen. Het is waarschijnlijk gebouwd door de Arabieren. Ten tijde van de Aragonezen en Spanjaarden vanaf de 14e eeuw stond het fort bekend als Castello al mare of Castrum Maris, de burcht aan de zee. De ridders van de Orde van St. Jan versterkten het fort, dat ze tot hun hoofdkwartier maakten. Het speelde een hoofdrol tijdens de Turkse invasie in 1565. De invallers kregen het fort niet op de knieën. Een lid van de Orde, de Spaanse Vlaming Carlos Grunenburgh, liet op eigen kosten Fort St. Angelo verbouwen en verstevigen met kanonnen en bastions. Grunenburghs wapen en een inscriptie zijn herkenbaar bij de hoofdepoort. De Britten

gebruikten het fort van begin 19e eeuw tot 1979. Het kreeg zelfs namen die aan schepen doen denken: HMS Egmont en daarna HMS St. Angelo. Dit kwam waarschijnlijk omdat de Royal Navy de vesting als haar hoofdkwartier voor de Middellandse Zeevloot gebruikte. Na het vertrek van de Britse marine kreeg het fort kort de functie van hotel. De Maltese regering sloot in 1998 een overeenkomst met de Soevereine Militaire Hospitaal Orde van Sint Jan van Jeruzalem, van Rhodos en van Malta. De Orde mocht een deel van het fort gedurende 99 jaar gebruiken voor hun humanitaire werk. De Europese Unie verstrekke in 2012 een miljoenen subsidie om het fort te restaureren, zodat het vanaf 1 november 2016 open kon worden opengesteld voor het publiek (betaalde entree).

Andere fortificaties van Birgu

De landfortificaties van Birgu zijn grotendeels gebouwd door de Hospitaalridders in de 16e eeuw. Om The Three Cities op de landzijde te beschermen tegen aanvallen, lieten de Hospitaalridders in de 17e en 18e eeuw de Margarita Lines aanleggen, gevolgd door een extra buitenring, de Cottonera Lines. De landfortificaties van Birgu stonden met deze Lines in verbinding. De Fran-

Fort Angelo